

**İLKOKUL SOSYAL BİLGİLER VE HAYAT BİLGİSİ DERSLERİNDE
ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK YAKLAŞIMININ TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ, PROGRAM
ANALİZLERİ VE DERS KİTABI İNCELEMELERİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR
DEĞERLENDİRME**

HISTORICAL TRANSFORMATION OF MULTICULTURALISM APPROACH IN
PRIMARY SCHOOL SOCIAL STUDIES AND LIFE SCIENCE COURSES, PROGRAM
ANALYSIS AND TEXTBOOK REVIEWS: A COMPARATIVE EVALUATION

Eyup HURMA

MEB, eyuphurma17@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-2333-7562>

ÖZET

Bu çalışma, ilkokul düzeyinde çok kültürlü eğitim yaklaşımının Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi derslerinin öğretiminde nasıl ele alındığını, ders programları ve ders kitapları aracılığıyla kültürel çeşitliliğin öğrenci kazanımlarına, öğrenme ortamlarına ve öğretmen yeterliklerine etkisini incelemiştir. Araştırma, doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleriyle yürütülmüş, öğretim programları ile ders kitaplarında yer alan çok kültürlü içerikler, değer, beceri ve yetkinlik kazanımlarına yönelik yansımalarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Bulgular, çok kültürlü eğitimin öğrencilerin farklı kültürlere karşı hoşgörülü, saygılı ve empatik olmasına katkıda bulunduğunu; aynı zamanda sağlık okuryazarlığı, beslenme, çevre sağlığı ve koruyucu hekimlik gibi konularda kültürel duyarlılık geliştirmelerine imkân sağladığını göstermiştir. Çalışma, çok kültürlü eğitimin program geliştirme, öğretmen eğitimi, veli ve toplum katılımı ve politika yapım süreçlerinde daha sistematik ve kapsamlı stratejiler gerektirdiğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak, çok kültürlü eğitim yaklaşımının sağlık politikalarıyla da bütünleştirilerek, öğrencilerin hem akademik hem de sosyal ve sağlıkla ilgili farkındalık düzeylerinin artırılabilceği vurgulanmaktadır.

27

Anahtar Kelimeler (Türkçe): Çok Kültürlü Eğitim, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Kültürel Çeşitlilik, Sağlık Okuryazarlığı, Öğretim Programı, Öğretmen Yeterliği, Değerler Eğitimi

ABSTRACT

This study examines how a multicultural education approach is addressed in the teaching of Social Studies and Life Studies courses at the primary school level and explores how cultural diversity, conveyed through curricula and textbooks, influences student outcomes, learning environments, and teacher competencies. Employing document analysis and content analysis methods, the research evaluates the multicultural content in educational programs and textbooks and its reflections on the acquisition of values, skills, and competencies. The findings indicate that multicultural education contributes to fostering tolerance, respect, and empathy in students towards different cultures, while simultaneously promoting cultural sensitivity in areas such as health literacy, nutrition, environmental health, and preventive medicine. The study suggests that more systematic and comprehensive strategies are needed in program development, teacher training, parental and community engagement, and policymaking processes to effectively implement multicultural education. In conclusion, integrating the multicultural approach with health policies can enhance students' academic, social, and health-related awareness, thereby enriching the overall educational experience.

Keywords: Multicultural Education, Social Studies, Life Studies, Cultural Diversity, Health Literacy, Curriculum, Teacher Competence, Values Education

1. GİRİŞ

Toplumların demografik yapısı, son yıllarda yaşanan yoğun göç hareketleri, küresel etkileşimler ve sosyo-kültürel dönüşümler sonucunda giderek daha heterojen bir hale gelmektedir (Banks, 2009). Bu dönüşüm, yalnızca siyasal ya da ekonomik alanlarda değil, aynı zamanda eğitim ve sağlık politikaları gibi temel toplumsal hizmet alanlarında da kendini hissettirmektedir. Eğitim alanında çok kültürlülük, farklı dil, din, etnik köken, inanç ve sosyoekonomik geçmişlerden gelen öğrencilerin bir arada öğrenim gördüğü, kültürel çeşitliliği destekleyen, katılımcı ve kapsayıcı bir yaklaşım sunmaktadır (Cırık, 2008). Bu yaklaşım aynı zamanda sağlık eğitimi, sağlık okuryazarlığı ve toplumsal sağlığın korunması gibi alanlarda, kültürel farklılıklara duyarlı politikaların oluşturulmasını destekleyerek, herkes için daha sağlıklı bir yaşam biçimine zemin hazırlamaktadır (WHO, 2016).

Sağlık politikaları perspektifinden bakıldığında, çok kültürlü eğitim sayesinde öğrencilerin erken yaşlardan itibaren kültürel çeşitliliğe duyarlı, farklı bakış açılarına saygı gösteren ve sağlıklı ilişkili bilgi, tutum ve davranışları benimseyen bireyler olarak yetişmesi mümkündür (Aydın, 2013). Böylelikle toplumsal sağlık göstergelerinin iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinin etkililiğinin artırılması ve dezavantajlı gruplara yönelik eşitsizliklerin azaltılması da daha sürdürülebilir bir hale gelebilir. Eğitimde çok kültürlü yaklaşımların kurumsallaşması, uzun vadede sağlık okuryazarlığını desteklerken, kamusal sağlık politikalarının etkililiğini de artıracak bir etken haline gelebilmektedir (Polat, 2009).

Çok kültürlülük, basitçe farklı kültürel kimliklerin bir arada yaşadığı, dil, din, etnik köken ve inanç çeşitliliğine sahip toplum yapısı olarak tanımlanabilir (Parekh, 2002). Eğitim sistemleri, bu toplumsal yapıyı dikkate almak zorunda kalarak müfredatlarından ders kitaplarına, öğretim yöntemlerinden ölçme-değerlendirme süreçlerine kadar çok yönlü bir dönüşüm içerisine girmektedir (Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009). Çok kültürlü eğitim, öğrencilerin kendi kültürlerini korurken aynı zamanda başka kültürleri de tanımalarına, anlamalarına ve saygı duymasına olanak tanır (Banks, 2009). Bu süreçte öğrenme ortamlarının çeşitliliği, farklı öğrenme stillerine cevap verecek program tasarımlarının geliştirilmesi ve kültürel duyarlılığı yüksek bir öğretmen profilinin desteklenmesi önemlidir (Gay, 1994).

Kültürel çeşitlilik temelde eğitim sistemlerinin niteliğini artırırken, öğrenciler arasında önyargıların azalmasını, hoşgörünün ve birlikte yaşama becerilerinin güçlenmesini sağlar (UNESCO, 2015). Aynı zamanda, sağlık davranışlarının da bu çeşitlilikten etkilenmesi kaçınılmazdır. Örneğin, farklı kültürlerin beslenme alışkanlıklarını, hijyen anlayışını veya koruyucu sağlık hizmetlerine yaklaşımını tanımak, sağlık eğitimi programlarının içerik ve yöntemlerini de zenginleştirebilir (WHO, 2016). Böylece, eğitimde çok kültürlülük yaklaşımı, bireylerin sağlıklı ilişkili bilgilere daha duyarlı ve bütüncül biçimde ulaşmasını kolaylaştırır.

İlköğretim düzeyinde Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi dersleri, öğrencilerin toplumsal yaşam, kültürel değerler, sağlık alışkanlıkları, haklar, sorumluluklar ve çevreyle etkileşim konularında temel beceriler kazanmalarını amaçlayan derslerdir (MEB, 2018). Bu derslerin içeriği, öğrencilere yaşadıkları toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgi vermenin yanı sıra, küresel ölçekte farklı toplumların yaşam biçimlerini, değerlerini ve beklentilerini de anlamalarına fırsat tanımaktadır (Cırık, 2008). Çok kültürlü bir perspektif bu derslere entegre edildiğinde, öğrenciler kendi kültürel kimliklerini korumayı öğrenirken, farklı kültürlere karşı empati, saygı ve dayanışma geliştirebilirler (Polat, 2009).

Öte yandan bu derslerde sağlıkla ilgili konuların ele alınması, sağlıklı yaşam becerilerinin geliştirilmesi ve farklı kültürlerdeki sağlık inançları, tedavi yöntemleri, beslenme ve hijyen alışkanlıkları gibi konuların işlenmesi, öğrencilerin sağlıkla ilgili farkındalığını da artırır. Kültürel çeşitliliği temel alan bir sağlık politikası yaklaşımıyla bağlantı kurulması,

öğrencilerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha sağlıklı davranışlar benimsemelerine katkıda bulunabilir (WHO, 2016).

Türkiye’de olduğu gibi, dünyanın birçok bölgesinde çok kültürlülük, eğitim sistemlerinde ele alınması gereken öncelikli konulardan biridir (Aydın, 2013). Gerek göç hareketleri, gerekse küreselleşmenin etkileri, sınıflarda dil, din, etnisite, sağlık bilgileri, inanç ve cinsiyet temelli çeşitliliği artırmaktadır (UNESCO, 2015). Bu durum, ilkökul kademesinden başlayarak ders programlarında kültürel duyarlılık, çok yönlü bakış açısı ve kapsayıcı pedagojik yaklaşımların gerekliliğini gündeme getirmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi derslerinin öğretim programlarında çok kültürlü eğitimin yansımalarını incelemek, sağlık politikaları çerçevesinde kültürel çeşitliliğe dayalı eğitim uygulamalarının öğrenme çıktılarındaki rolünü değerlendirmek ve bu uygulamaların geliştirilmesi için yeni öneriler sunmaktır (Cırık, 2008; Polat, 2009).

Araştırma soruları şu şekilde özetlenebilir:

- Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi ders programlarında çok kültürlülük, kültürel çeşitlilik ve sağlıkla ilişkili kazanımlar nasıl ele alınmaktadır?
- Çok kültürlü eğitim yaklaşımı ve sağlık politikaları perspektifi, bu derslerdeki kazanımların öğrenci davranışlarına, değerlerine ve tutumlarına etkisini nasıl şekillendirmektedir?
- Eğitim programlarının daha kapsayıcı, sağlıklı destekleyici ve çok kültürlü değerlere duyarlı hale getirilmesi için hangi strateji ve politikalara gereksinim duyulmaktadır?

Bu araştırma, sadece seçilmiş öğretim programları, ders kitapları ve belirli sayıda akademik kaynağa dayanmaktadır. Dolayısıyla, çokkültürlü eğitim ve sağlık politikaları ilişkisini ele alırken, başka kurumların yayınladığı dokümanlar, farklı ülkelerde geliştirilen programlar veya saha çalışmalarına dayalı etnografik veriler bu çalışmanın kapsamı dışında kalmıştır (Cırık, 2008; Banks, 2009). Ayrıca, içerik analizi sonuçları yorumlanırken, araştırmacı bakış açısının etkisini tamamen yok etmek mümkün değildir. Ancak bu sınırlılıklar, metodolojik şeffaflık ve veri çeşitliliği ilkeleriyle dengelenmeye çalışılmıştır (Polat, 2009; WHO, 2016). Sonuç olarak, bu çalışmanın bulguları, çokkültürlü eğitimin sağlık politikaları boyutunu da dikkate alan bir perspektifle incelenmesi noktasında katkı sağlamayı amaçlamakla birlikte, daha derinlemesine araştırmalar için de bir başlangıç noktası sunmaktadır (Aydın, 2013; UNESCO, 2015).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kültür, Çok Kültürlülük, Çok Kültürlü Eğitim

Kültür, bir toplumun tarihsel süreçte geliştirdiği dil, din, gelenek, görenek, sanat, teknoloji, etik değerler ve yaşam biçimlerini içine alan geniş bir kavramdır (Parekh, 2002). Çok kültürlülük ise birden fazla kültürel kimliğin aynı coğrafı, siyasal ya da toplumsal alan içinde var olması ve bu farklılıkların bir arada yaşamasını ifade eder (Banks, 2009). Eğitimde çok kültürlülük, program ve uygulamaların kültürel çeşitliliğe duyarlı bir biçimde tasarlanmasını, öğrenci odaklı ve katılımcı öğrenme ortamlarının oluşturulmasını gerektirir (Gay, 1994). Bu çerçevede, öğrencilerin kendi kültürel geçmişlerini anlamaları, farklı kültürlerle etkileşime geçmeleri, sağlıkla ilgili farklı inanç ve uygulamalar hakkında bilinç kazanmaları hedeflenir (Polat, 2009).

Sağlık politikası boyutu eklendiğinde, çok kültürlü eğitim yalnızca sosyal ve kültürel becerilerin kazanılmasına hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin sağlık konusunda bilinçli kararlar almasını da destekler. Farklı kültürlerin sağlık anlayışları, geleneksel tıp uygulamaları ve koruyucu sağlık davranışları hakkında bilgi sahibi olmak, toplumun genel sağlık düzeyini yükseltebilecek bir öğrenme sürecinin parçası olabilir (WHO, 2016). Bu bağlamda, çok kültürlü eğitim, kapsayıcı ve sürdürülebilir sağlık politikalarının temelini oluşturan bir anlayışı besler; toplumsal sağlık göstergelerinin iyileştirilmesine dönük stratejiler geliştirilmesi için zemin hazırlar (UNESCO, 2015; Aydın, 2013).

Çok Kültürlü Eğitim Kuramları ve Temel İlkeler

Çok kültürlü eğitim, toplumsal yapının farklı kültürel kimliklerin bir arada yaşamasına olanak tanıdığı ve eğitim sistemlerinin bu çeşitliliğe yanıt vermesi gerektiği gerçeğinden hareketle şekillenen bir kuramsal çerçeveyi içinde barındırmaktadır (Banks, 2009). Bu kuramsal yapı, eğitim alanında kültürel önyargıları azaltmayı, kapsayıcı bir öğrenme ortamı sunmayı ve öğrencilerin kendi kültürel kimliklerini koruyarak farklı kültürlerle etkileşim kurmalarını hedeflemektedir (Nieto, 2004). Çok kültürlü eğitim kuramları, eleştirel pedagoji, kültürlerarası iletişim, demokrasi ve sosyal adalet gibi temeller üzerine inşa edilmekte; müfredat, ders materyalleri, öğretim yöntemleri, değerlendirme araçları ve öğretmen eğitiminde kültürel çeşitliliği gözetilen stratejilerin benimsenmesini önermektedir (Sleeter ve Grant, 1999).

Bu kuramsal yaklaşımlar sağlık politikaları açısından da önem arz etmektedir. Özellikle çeşitli etnik kökenlere, dini inanışlara, dilsel ve geleneksel farklılıklara sahip öğrencilerin sağlık hizmetleriyle ilgili bilgilere erişimlerinin artırılması, sağlık okuryazarlığının gelişmesi ve sağlıklı yaşam becerilerinin kazanılması çok kültürlü eğitimin temel ilkeleriyle uyumlu bir zeminde ele alınmaktadır (WHO, 2016). Buna göre çok kültürlü eğitim, sağlık okuryazarlığını artırarak, erken yaşlarda sağlıklı beslenme, hijyen, aşılama, çevre sağlığı ve koruyucu hekimlik gibi alanlarda öğrencilerin bilinç düzeyini yükseltebilir (Polat, 2009). Böylece sağlık politikalarının hedeflediği toplumsal fayda, çok kültürlü eğitim kuramlarının kapsayıcı ilkeleriyle güçlendirilmiş olur (Aydın, 2013).

Çok Kültürlü Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Deneyimler

Çok kültürlü eğitimin kuramsal ve pratik temelleri, 1960'lı yıllardan itibaren, özellikle Kuzey Amerika'daki göç hareketleri, sivil haklar hareketleri ve sosyal adalet temelli yaklaşımların yükselişi ile görülmeye başlanmıştır (Banks, 2009). Bu dönemde eğitimin tüm kesimler için erişilebilir, kapsayıcı ve eşitlikçi hale getirilmesi yönündeki talepler, çok kültürlü eğitim yaklaşımlarına ivme kazandırmıştır (Gay, 1994). Avrupa'da ise II. Dünya Savaşı sonrası artan göç dalgaları, farklı etnik kökenlerden bireylerin bir arada bulunduğu ortamlarda eğitimin çeşitlilik odaklı bir reforma ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur (UNESCO, 2015).

Günümüzde uluslararası kuruluşlar çok kültürlü eğitim yaklaşımlarını teşvik etmekte, eğitim politikalarını kültürel çeşitliliğe göre yeniden düzenlemeyi önermekte ve çok kültürlü yaklaşımı öğretmen yetiştirme programlarının merkezine yerleştirmektedir (Nieto, 2004). Sağlık politikaları alanında da bu yaklaşımlar, farklı kültürel grupların sağlık ihtiyaçlarını anlamak, hizmet sunumunu çeşitlendirmek ve toplumdaki sağlık eşitsizliklerini azaltmak için önemli fırsatlar yaratmaktadır. Özellikle uluslararası platformlarda WHO (2016) ve UNESCO (2015) gibi kurumlar, sağlık eğitimi ve çok kültürlü yaklaşım arasındaki simbiyotik ilişkiyi

vurgulamakta, bu sayede toplumsal sağlık stratejilerinin etkinliğinin artırılabilceğini ifade etmektedir.

Osmanlı'dan Günümüze Çok Kültürlülük Uygulamaları ve Sosyal Yapı

Osmanlı İmparatorluğu, farklı dil, din ve etnik kökenlerden gelen toplulukların bir arada yaşadığı çok kültürlü bir toplumsal yapıyı uzun süre başarılı biçimde koruyan tarihsel örneklerden biridir (Cırık, 2008). Millet sistemi gibi kurumlaşmış yapılar, farklı grupların kendi kimliklerini korumasına, inançlarını ve geleneklerini sürdürmesine izin vererek bir arada yaşama kültürünü pekiştirmiştir (Parekh, 2002). Bu dönemde eğitim, her ne kadar modern anlamda çok kültürlü eğitim kavramından uzak olsa da, farklı toplulukların kendi dinsel ve dilsel eğitim kurumlarını sürdürmeleri, kültürel çeşitliliğin korunması açısından kritik bir işlev görmüştür.

Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte merkezi ve ulusal bir eğitim politikası ağırlık kazanmış, ancak son yıllarda Avrupa Birliği uyum süreci, uluslararası göç hareketleri ve küreselleşme etkisiyle eğitim sisteminde yeniden çok kültürlü bir bakış açısına yönelim gözlenmektedir (Aydın, 2013). Bu eğilim, sağlık eğitimine de yansımaktadır. Farklı etnik ve kültürel grupların sağlıkla ilgili inançlarını, beslenme ve hijyen alışkanlıklarını tanımak, okul müfredatlarına çok kültürlü içerikler eklemek, böylece öğrencilerin kültürel duyarlılıkla harmanlanmış sağlık bilinci kazanmalarını sağlamak mümkündür (Polat, 2009).

Çok Kültürlü Eğitimin Dünya'da Ortaya Çıkışı: Kanada, ABD, Avustralya ve Avrupa Ülkeleri

Çok kültürlü eğitimin kuramsal olarak belirginleşip pratikte uygulamaya dönüşmesi, Kanada, ABD, Avustralya ve bazı Avrupa ülkelerinde görülmüştür (Banks, 2009). Kanada, resmi çok kültürlülük politikalarıyla farklı kültürlerin bir arada yaşaması ve eğitimde çeşitliliğin desteklenmesi konusunda öncü örneklerden biri olmuştur. ABD'de sivil haklar hareketleri ve göç dalgaları, eğitimde çok kültürlü yaklaşımı zorunlu kılmış; Avustralya benzer şekilde göçmen nüfusun çeşitliliğini kabul eden pedagojik düzenlemeleri benimsemiştir (Nieto, 2004). Avrupa ülkelerinde ise özellikle İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkeler eğitim müfredatlarında kültürel çeşitliliği gözeterek dil eğitimi, tarih, coğrafya ve vatandaşlık derslerinde farklı kültürlerden örnekler sunmaya başlamıştır (UNESCO, 2015).

Bu ülkelerde sağlıkla ilgili içeriklerin de çok kültürlü bakış açısıyla ele alınması, farklı kültürel toplulukların sağlık hizmetlerine erişimi, sağlık eğitimi materyallerinin çeşitliliği ve hizmet sunumunun kültürel duyarlılık çerçevesinde yeniden tasarlanmasına katkı sağlamıştır (WHO, 2016). Böylelikle kültürel olarak duyarlı sağlık eğitimi programları, öğrencilerin yalnızca akademik bilgiyle değil, aynı zamanda kültürel farkındalıkla da donanmasını sağlamaktadır (Aydın, 2013).

Türkiye'de Çok Kültürlü Eğitim Yaklaşımlarına Yönelik Eğilimler

Türkiye'de çok kültürlü eğitim yaklaşımları, toplumsal yapının farklı etnik köken, dil ve inanç gruplarından oluşması nedeniyle kaçınılmaz hale gelmiştir (Cırık, 2008). Özellikle 2000'li yıllardan sonra, eğitim programlarında, ders kitaplarında ve öğretim materyallerinde kültürel çeşitliliğin yansıtılması, öğrenci farklılıklarına saygı duyan pedagojik yöntemlerin geliştirilmesi konusunda çeşitli adımlar atılmıştır (Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009). Bu yaklaşım, sağlık politikaları ekseninde de değerlendirildiğinde, öğrencilerin farklı kültürlerin

sağlık anlayışlarını, beslenme biçimlerini, koruyucu hekimlik uygulamalarını tanıması, böylece kültürel duyarlılıkla şekillenmiş bir sağlık bilinci kazanması açısından önemlidir (Polat, 2009).

Türkiye’de çok kültürlü eğitimin yaygınlaştırılması sürecinde, öğretmen eğitiminden okul ortamlarının fiziksel düzenlemesine, sağlık eğitimi içeriklerinin çeşitlendirilmesinden veli ve toplum katılımına kadar çok boyutlu bir çalışma gerekmektedir (Aydın, 2013). Bu süreçte uluslararası kuruluşların önerileri, küresel sağlık politikalarının yol göstericiliği ve özgün toplumsal dinamikler dikkate alınarak eğitim sisteminin kültürel çeşitliliğe karşı daha duyarlı, katılımcı ve sağlıklı teşvik eden bir anlayışı benimsemesi beklenmektedir (UNESCO, 2015; WHO, 2016).

İlgili Araştırmalar

Aydın (2013), çok kültürlü eğitim tartışmalarını tarihsel, sosyolojik ve politik boyutlarıyla ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Bu kaynak, çok kültürlülüğün ulusal kimlik, etnisite ve dil politikaları üzerinden nasıl şekillendiğini ayrıntılarıyla inceleyerek, özellikle Türkiye bağlamında çok kültürlü eğitim uygulamalarının gerekliliğini ve zorluklarını ortaya koymaktadır. Kitapta farklı kültürel toplulukların eğitim süreçlerine katılımı, fırsat eşitliği, öğretmen yeterlikleri, müfredat düzenlemeleri ve öğretim materyallerinin kültürel çeşitliliğe uyarlanması gibi konular öne çıkmakta; böylece hem kuramsal hem de uygulamaya dönük stratejiler sunulmaktadır (Aydın, 2013). Sağlık politikaları açısından yorumlandığında, bu çalışma öğrenci gruplarının kültürel farklılıklarını gözeten bir eğitim anlayışıyla, sağlık eğitimi içeriklerinin de kültürel duyarlılık temelinde yapılandırılabilirliğini ima etmektedir.

Banks (2009), çok kültürlü eğitimi küresel bir perspektifle ele alan öncü çalışmalardan biridir. Eğitimde çeşitliliği ve vatandaşlık eğitimini ilişkilendirerek, farklı toplumsal grupların demokratik katılımını, adalet ve eşitlik ilkelerini merkeze almaktadır. Bu yaklaşım, öğrencilerin farklı kültürleri anlaması, saygı duyması ve bu farklılıkları bir toplumsal zenginlik olarak içselleştirmesine imkân tanımaktadır. Banks’ın çalışması, çok kültürlü eğitimin uluslararası boyutlarını, göç, azınlık hakları, ulusötesi kimlikler ve insan hakları çerçevesinde değerlendirirken, sağlıkla ilgili içeriklerin de bu çerçevede yeniden kurgulanmasını önermektedir. Bu durum, sağlık hizmetlerinin farklı kültür gruplarına uyumlu hale getirilmesi ve öğrencilerin kültürel farkındalığının sağlık okuryazarlığına entegre edilmesi açısından değerli bir kuramsal zemin oluşturur (Banks, 2009).

Cırık (2008), Türkiye’de çok kültürlü eğitim alanında yapılan akademik çalışmaları ve teorik tartışmaları derinlemesine inceleyen bir makaledir. Bu çalışma, çok kültürlü eğitimin temel kavramlarını tanımlayarak, Türkiye’nin çok kültürlü yapısından kaynaklanan eğitim sorunlarını, fırsatlarını ve gereksinimlerini ortaya koymaktadır. Makalede, eğitim programlarının çeşitliliğe uyarlanması, öğretmenlerin kültürel farkındalık ve duyarlılık kazanması, ders kitaplarının stereotiplerden arındırılması, öğrenci farklılıklarının dikkate alınması ve kültürel değerlerin eğitime entegrasyonu üzerinde durulmaktadır. Sağlık politikaları boyutunda bu yaklaşım, sağlık eğitimi içeriğinin farklı kültürlerin sağlık inançları, beslenme alışkanlıkları, hijyen normları ve koruyucu sağlık uygulamalarını yansıtacak biçimde genişletilmesine olanak tanımaktadır (Cırık, 2008).

Gay (1994), çok kültürlü eğitimin öğrenme sürecinin özüne nüfuz etmesi gerektiğini savunan, kültürel açıdan duyarlı öğretim ilkelerini vurgulayan bir eserdir. Bu kaynak, eğitimde kullanılan yöntemlerin, müfredatın ve materyallerin farklı kültürel grupların bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özelliklerine hitap edebilecek biçimde uyarlanması gerektiğini belirtir. Öğretmenlerin kültürel yeterlik kazanması, öğrencilerin kendi kimliklerine değer

verilmesini hissetmesi ve sınıf ortamlarında kültürlerarası iletişimin güçlendirilmesi önemlidir. Sağlık politikaları perspektifinde, bu yaklaşım, öğrencilere erken yaşlarda kültürel farkındalıkla sunulacak sağlık eğitiminin daha etkili olabileceğine işaret eder. Böylece öğrenciler, farklı beslenme ve sağlık pratiklerine yönelik anlayış kazanarak daha bilinçli sağlık tercihleri yapabilirler (Gay, 1994).

MEB (2018) tarafından hazırlanan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, çok kültürlü eğitime ilişkin ilkelerin ders bağlamında nasıl somutlaştırılabileceğine dair bir çerçeve sunmaktadır. Bu program, öğrencilerin yaşadıkları toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklerini tanımalarını amaçlarken aynı zamanda farklı kültürel unsurlara duyarlılık geliştirmelerine yardımcı olacak kazanımlar da içermektedir. Farklı kültürlere ait değer, tutum ve uygulamaların müfredata entegre edilmesi, öğrencilerin hem yaşadıkları çevrenin hem de daha geniş coğrafyaların kültürel zenginliğini fark etmelerini sağlamaktadır. Sağlıkla ilgili konuların bu programda kültürel etmenlerle ilişkilendirilmesi, öğrencilerin sağlıkla ilgili farklı pratikleri, gelenekleri ve yaklaşımları anlamalarına katkıda bulunabilir (MEB, 2018).

Parekh (2002), çok kültürlülüğü felsefi ve politik açıdan ele alan bir çalışmadır. Yazar, farklı kültürel gruplar arasında karşılıklı saygı, hoşgörü ve diyalogun geliştirilmesi gerektiğini vurgularken, çok kültürlü toplumlarda ortak bir siyasal kültür oluşturma zorluklarını irdellemektedir. Eğitim, bu bağlamda eşitlikçi, özgürlükçü ve kapsayıcı bir düzen için temel araç olarak görülmektedir. Sağlık politikalarıyla ilişkilendirildiğinde, Parekh'in vurguladığı toplumsal uzlaşma kültürü, sağlık hizmetlerinin adil dağılımı, farklı toplulukların sağlık ihtiyaçlarının tespiti ve sağlık eğitiminin kültürel hassasiyet gözetilen bir anlayışla verilmesini desteklemektedir (Parekh, 2002).

Polat (2009), öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik algılarını, kişisel ve profesyonel yeterliklerini inceleyen bir çalışmadır. Çalışma, eğitim fakültelerinin öğretmen adaylarına kültürel duyarlılık kazandırma sürecinde karşılaşılan güçlü ve zayıf yönleri analiz etmektedir. Bu bağlamda, öğretmen adaylarının mesleki gelişim sürecinde kültürel çeşitliliğe açık olmaları, farklı gruplara yönelik önyargılarından arınmaları ve kültürlerarası iletişim becerilerini geliştirmeleri beklenmektedir. Sağlık eğitimi alanında da benzer bir yaklaşım, öğretmenlerin kültürel farkındalığı yüksek sağlık eğitimi materyalleri ve yöntemleri geliştirmesine, böylece öğrencilerin kültürel kodlarla şekillenen sağlık bilgisine duyarlı olmalarına zemin hazırlayabilir (Polat, 2009).

UNESCO (2015), küresel vatandaşlık eğitimi bağlamında kültürel çeşitlilik, insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma konularını müfredatla ilişkilendiren temel bir kaynaktır. Bu rapor, eğitimde kültürel etkileşimin önemine, öğrencilerin küresel sorunlara farklı perspektiflerden bakabilme becerisine vurgu yaparken, sağlıkla ilgili konuların da çok boyutlu olarak ele alınmasını önermektedir. Buna göre kültürlerarası yaklaşımla zenginleştirilmiş sağlık eğitimi, öğrencilerin küresel sağlık sorunlarına (pandemiler, beslenme bozuklukları, iklim kaynaklı sağlık riskleri) daha geniş bir perspektiften yaklaşımlarına destek olur (UNESCO, 2015).

WHO (2016), küresel sağlık insan gücü stratejisi çerçevesinde, sağlık hizmetlerinin etkin, eşitlikçi ve kapsayıcı sunumuna yönelik öneriler içermektedir. Bu strateji, sağlık personelinin kültürel duyarlılık kazanmasını, farklı toplulukların sağlık ihtiyaçlarını anlamasını ve sağlık okuryazarlığı düzeylerini yükselten eğitsel politikaların geliştirilmelerini savunmaktadır. Eğitim alanında çok kültürlü yaklaşımların benimsenmesi, öğrencilerin sağlıkla ilgili bilgi, tutum ve davranışlarının kültürel çeşitliliği göz önüne alan bir anlayışla şekillendirilmesine yardımcı olur. Böylece sağlık sistemlerinin uzun vadeli sürdürülebilirliği ve toplumsal refah artışı sağlanabilir (WHO, 2016).

Yazıcı, Başol ve Toprak (2009) ise öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarını inceleyen bir çalışmayla, alana önemli katkı sunmaktadır. Çalışma, öğretmen adaylarının farklı kültürleri tanıma, anlama ve onlara saygı duyma düzeylerinin artırılmasının, sınıf içi etkileşimi geliştirdiğini ve öğrencilerin öğrenme motivasyonunu yükselttiğini göstermektedir. Sağlık politikası açısından bakıldığında, öğretmen adaylarının kültürel çeşitliliğe karşı olumlu tutum geliştirmesi, sağlıkla ilgili konuların işlenişinde de kültürel farklılıkların dikkate alınmasını kolaylaştırmaktadır. Bu durum, öğrencilerin sağlıkla ilgili bilgiyi kendi kültürel bağlamlarına uyarlamalarını, doğru ve sağlıklı tercihleri benimsemelerini teşvik eder (Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009).

3. YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma, çokkültürlü eğitim anlayışının Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi dersleri bağlamında nasıl ele alındığını, kültürel çeşitliliğin öğrencilere kazandırılması sürecinde sağlıkla ilişkili konuların ne ölçüde dikkate alındığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi temel alınmış ve elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle değerlendirilmiştir (Cırık, 2008; Polat, 2009). Doküman incelemesi, yazılı metinleri sistematik ve amaçlı bir şekilde analiz ederek, araştırmacıya kapsamlı bir veri seti sunarken, içerik analizi de bu verilerin tematik olarak sınıflandırılmasına, yorumlanmasına ve sentezine imkân tanımaktadır (Sleeter ve Grant, 1999; Nieto, 2004). Çalışmada, eğitim programlarının tarihsel ve kuramsal temelleri, ders kitaplarının içeriği, sağlık politikalarıyla ilişkili kültürel unsurlar ve çokkültürlü eğitimi destekleyen akademik literatür ayrıntılı biçimde ele alınmıştır (Banks, 2009; UNESCO, 2015).

Veri Kaynakları

Araştırmada birincil veri kaynakları olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) güncel öğretim programları, özellikle Hayat Bilgisi (MEB, 2018) ve Sosyal Bilgiler derslerine yönelik resmi dokümanlar incelenmiştir. Bu programlar, farklı kültürel öğelerin nasıl işlendiğine, öğrencilerde çokkültürlü bilincin nasıl geliştirildiğine ve sağlıkla ilgili kazanımların kültürel çerçevede nasıl ele alındığına dair önemli ipuçları barındırmaktadır (Aydın, 2013; Cırık, 2008). Ayrıca, incelenen ders kitapları, sınıf düzeylerine göre uyarlanmış metinler, görseller ve etkinlikler üzerinden çokkültürlü eğitimin pratik yansımalarını ve sağlıkla ilişkili temaların kültürel bağlamda nasıl sunulduğunu göstermektedir (Gay, 1994; Polat, 2009). İkincil kaynaklar olarak ise alan yazındaki makaleler, tezler ve raporlar kullanılmıştır. Bu çalışmalar, çokkültürlü eğitimin ulusal ve uluslararası boyutlarını, tarihsel gelişimini, sağlık politikalarıyla etkileşimini ve öğretmen eğitimi bağlamındaki gereksinimlerini açıklığa kavuşturmaktadır (Banks, 2009; Parekh, 2002; WHO, 2016; UNESCO, 2015; Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009).

Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde öncelikle MEB tarafından yayınlanan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretim programları taranmış, kültürel çeşitlilik, farklılıkların kabulü, hoşgörü, empati, katılımcılık ve sağlıkla ilgili temalar belirlenmiştir (MEB, 2018; Aydın, 2013). Ardından, bu programlarda yer alan hedefler, kazanımlar ve açıklamalar doğrultusunda seçilen ders kitapları analiz edilmiştir. Ders kitapları, metin, görsel, etkinlik, yönerge ve

değerlendirme soruları açısından incelenmiş, kültürel öğelerin ve sağlık politikaları boyutunun bütüncül bir perspektifle sunulup sunulmadığı araştırılmıştır (Cırık, 2008; Nieto, 2004). Elde edilen veriler, çokkültürlü eğitim konusundaki literatürle karşılaştırılarak (Banks, 2009; Polat, 2009) sistematik bir biçimde dokümanite edilmiştir. Ayrıca, tezler ve hakemli dergilerde yayınlanan makaleler de taranarak, ulusal ve uluslararası düzeyde çokkültürlü eğitimin sağlıkla ilişkilendirildiği örnekler, kuramsal yaklaşımlar ve uygulama modelleri belirlenmiştir (Parekh, 2002; Sleeter ve Grant, 1999).

Veri Analizi

Verilerin analizi içerik analizi tekniğiyle yürütülmüştür (Polat, 2009; Cırık, 2008). Bu kapsamda öncelikle elde edilen dokümanlar (öğretim programları, ders kitapları, makaleler, tezler) belirli ölçütlere göre kodlanmıştır. Kodlama sürecinde kültür, farklılık, etnik köken, dil, dini inanç, gelenek, görenek, sağlık farkındalığı, koruyucu sağlık davranışları, beslenme, hijyen, aşı, çevre sağlığı ve hizmetlere erişim gibi kavramlar ön plana çıkmıştır (Aydın, 2013; UNESCO, 2015). Kodlanan veriler, benzer tema ve alt temalar altında toplanarak kategorize edilmiştir (Nieto, 2004). Daha sonra bu kategoriler, çokkültürlü eğitimin kuramsal çerçevesiyle (Banks, 2009; Gay, 1994; Parekh, 2002), sağlık okuryazarlığı ve sağlık politikaları (WHO, 2016) perspektifiyle ilişkilendirilmiş, böylece bütüncül bir yorumlama süreci gerçekleştirilmiştir. Elde edilen temalar, verilerin tekrar gözden geçirilmesiyle doğrulanmış ve sonuca ulaşmada tutarlı bir yapı elde edilmeye özen gösterilmiştir (Sleeter ve Grant, 1999).

Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışmaları

Araştırmanın geçerli ve güvenilir sonuçlar sunabilmesi için çeşitli stratejiler benimsenmiştir. Öncelikle, veri kaynaklarının çeşitliliği sağlanarak, program dokümanları, ders kitapları ve akademik çalışmalar bir arada incelenmiş, böylece veri üçgenlemesi yapılmıştır (Cırık, 2008; Polat, 2009). Ayrıca, içerik analizi sürecinde kodlamalar ve temalandırmalar bir diğer araştırmacı ile karşılıklı olarak kontrol edilmiş, farklı yorumlar olduğunda uzlaşma sağlanıncaya kadar tartışılmıştır (Gay, 1994; Nieto, 2004). Bu sayede yorumlayıcı öznelliğin en aza indirilmesi hedeflenmiştir. Araştırma sürecinin tüm aşamaları ayrıntılı biçimde raporlanarak okuyucunun yöntemsel şeffaflık ilkesine uygun şekilde süreci takip edebilmesi amaçlanmıştır (Banks, 2009; Sleeter ve Grant, 1999). Elde edilen sonuçlar literatürle karşılaştırılarak bulguların tutarlılığı ve inandırıcılığı artırılmıştır (Aydın, 2013; UNESCO, 2015).

4. BULGULAR

Çok Kültürlülüğün Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi Ders Programlarındaki Yeri

Bu bölümde çok kültürlülüğün, ilkokul düzeyinde yer alan Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi derslerinin öğretim programlarında nasıl konumlandığı, tarihsel süreç içerisinde hangi değişim ve dönüşümleri geçirdiği ve sağlık politikaları boyutunda kültürel duyarlılığı nasıl desteklediği ele alınacaktır. Çok kültürlü eğitim anlayışı, farklı dil, din, etnik köken, inanç ve yaşam biçimlerine sahip öğrenci gruplarına uygun öğrenme ortamları sunmakta; bu sayede, öğrencilerin kendi kültürlerini korurken diğer kültürlerle saygı duyabilecekleri, sağlık davranışlarını da bu çeşitlilik çerçevesinde bütüncül şekilde değerlendirebilecekleri bir zemin hazırlamaktadır (Banks, 2009; Cırık, 2008). Sağlık politikaları açısından bakıldığında, kültürel çeşitlilik, hijyen alışkanlıkları, beslenme biçimleri, koruyucu sağlık uygulamaları ve

geleneksel tıp inançlarının öğrencilere tanıtılması, çok kültürlü eğitimin temel ilkelerinden biridir. Bu durum, toplumsal sağlık okuryazarlığı düzeyinin yükseltilmesi ve farklı kültürel kesimlere uyarlanmış sağlıklı yaşam becerilerinin geliştirilmesi açısından da kritik bir rol oynamaktadır (Aydın, 2013; WHO, 2016).

1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması

1998 programı incelendiğinde, kültürel çeşitlilik teması sınırlı bir çerçevede ele alınmakta, esasen ulusal kimlik ve bütünlük hedeflerine vurgu yapmaktadır. Bu dönemde çok kültürlülük, daha çok gelenek, görenek ve tarihi miras üzerinden aktarılmakta; ancak farklı kültürel grupların sağlıkla ilgili uygulamaları, beslenme alışkanlıkları veya toplumsal refahı etkileyen geleneksel pratiklere yeterince yer verilmemektedir (Cırık, 2008). Buna karşın 2004 programında çok kültürlü yaklaşımların daha belirgin olduğu, öğrencilerin farklı kültürel topluluklara ait örneklerle karşılaştığı, demokratik katılım, insan hakları ve saygı kavramlarının programda daha güçlü şekilde yer bulduğu görülmektedir (Aydın, 2013). Bu dönüşüm, sağlık okuryazarlığı açısından bakıldığında, öğrencilere farklı toplumlarda hastalıkların önlenmesi, sağlığın korunması ve geleneksel tedavi biçimlerini anlamaları için daha bütüncül bir perspektif sunma potansiyeline işaret etmektedir (Polat, 2009).

Tablo 1. 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Çok Kültürlülük Boyutu Karşılaştırması

Boyutlar	1998 Programı	2004 Programı
Kültürel Çeşitlilik Anlayışı	Ulusal bütünlük ön planda, farklılıklardan az bahsedilir (Cırık, 2008)	Kültürel farklılıklar tanınır, çok kültürlü örnekler artar (Aydın, 2013)
Sağlıkla İlgili Kültürel Öğeler	Belirgin vurgular yok, sağlık daha genel çerçevede	Kültürel beslenme, hijyen ve koruyucu sağlık örneklerine daha çok yer (Polat, 2009)
Değerler ve Sosyal Adalet	Ulusal kimlik ve geleneksel değerler ağırlıklı	İnsan hakları, demokrasi ve farklılıklara saygı ön planda (Banks, 2009)
Öğrenme-Öğretme Süreçleri	Tek tip, merkezi anlayış	Öğrenci merkezli, farklı kültürel materyal ve etkinlikler (Nieto, 2004)

Tablo 1 incelendiğinde, 1998 programında ulusal bütünlüğü vurgulayan içeriklerin hâkim olduğu, kültürel farklılıkların sınırlı oranda işlendiği görülürken, 2004 programının çok kültürlülük ilkesini daha belirgin hale getirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum, sağlık politikaları çerçevesinde, farklı toplumların sağlık yaklaşımlarını da ders içeriklerine yansıtma fırsatı sunmaktadır.

2005, 2009, 2015 ve 2018 Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının İncelenmesi

2005 sonrasında yapılan program güncellemeleri, çok kültürlü eğitimi derinleştirme yönünde ilerlemiş, özellikle Hayat Bilgisi dersinde öğrencilere farklı kültürel uygulamaları deneyimleme, empati geliştirme ve sağlıklı yaşam becerilerini çeşitli kültürel referanslarla pekiştirme imkânı sunmuştur (MEB, 2018; Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009). 2009 ve 2015 programlarında bu eğilimin devam ettiği, öğrencilerin yaşadıkları toplumun yanı sıra farklı ülkelerden örnekler ile karşılaştığı, beslenme, hijyen, sağlıklı yaşam alışkanlıkları ve

koruyucu hekimlik gibi konuların kültürel bağlamda zenginleştirildiği gözlemlenmektedir (Aydın, 2013; UNESCO, 2015). 2018’de revize edilen program ise çokkültürlü içeriği daha da netleştirmiş, öğrencilere farklı kültürlerin sağlık anlayışlarını tanıma, çevre sağlığı sorunlarını küresel ölçekte değerlendirme ve kültürel çeşitliliğin sağlık politikalarına yansımalarını kavrama olanağı tanımıştır (WHO, 2016).

Tablo 2. 2005, 2009, 2015 ve 2018 Programlarında Çok Kültürlü Eğitim Yaklaşımının Sağlık Boyutuyla İlişkisi

Program Yılı	Kültürel Çeşitlilik Vurgusu	Sağlıkla İlgili Kültürel Öğeler	Anahtar Temalar ve Yaklaşımlar
2005	Kültürel farklılıklar tanıtılır, ancak sınırlı kapsam (Cırık, 2008)	Farklı beslenme örnekleri, temel hijyen bilgileri (Polat, 2009)	Empati, hoşgörü, temel sağlık bilgisi
2009	Daha geniş kültürel yelpaze, etnik ve dini farklılıklar (Aydın, 2013)	Geleneksel tedaviler, çevre sağlığına dair örnekler (Banks, 2009)	Küresel farkındalık, insan hakları, bütüncül sağlık yaklaşımı
2015	Kültürel değerlerin eğitimde çoğulcu yansıtılması (Yazıcı ve ark., 2009)	Küresel sağlık sorunlarına dair içerikler, farklı toplumlarda koruyucu sağlık hizmetleri (UNESCO, 2015)	Kültürlerarası iletişim, toplumsal katılım, sağlık okuryazarlığı
2018	Çok kültürlü yaklaşım açıkça vurgulanır, program temelli (MEB, 2018)	Sağlık, beslenme, hijyen, aşı, geleneksel tıp pratikleri kültürel çerçevede (WHO, 2016)	Sürdürülebilir kalkınma, çevre sağlığı, kültürlerarası işbirliği

Tablo 2, programların zaman içinde çok kültürlü yaklaşımı genişlettiğini, sağlıkla ilgili konuların kültürel farklılıklar çerçevesinde ele alındığını göstermektedir. Bu kapsamda, 2018 programının hem kültürel hem de sağlık politikalarıyla ilintili içerikleri en zengin hale getirdiği, öğrencilere farklı kültürel pratikler üzerinden sağlık konusunda kapsamlı bir farkındalık kazandırma potansiyeli taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

Programlardaki Özel Amaçlar, Anahtar Yetkinlikler ve Değerler Boyutu

Çok kültürlü eğitimin kuramsal temellerinden biri olan değerler eğitimi, programların özel amaçları ve anahtar yetkinlikleri çerçevesinde çeşitlendirilmiştir (Banks, 2009; Parekh, 2002). Örneğin, son dönem programlarda öğrencilerin farklı kültürel gruplarla işbirliği yapması, toplum sağlığına katkıda bulunan projelere katılması, sağlık okuryazarlığını geliştirerek kültürel duyarlılık temelinde bilinçli sağlık kararları alması hedeflenmektedir (Polat, 2009; UNESCO, 2015). Anahtar yetkinlikler arasında eleştirel düşünme, sorun çözme, empati, iletişim ve işbirliği gibi becerilerin çok kültürlü bakış açısıyla bütünleştirilmesi, sağlıkla ilgili bilgi ve tutumların da daha esnek, kapsayıcı ve çevresel faktörleri dikkate alan bir boyutta ele alınmasını kolaylaştırmaktadır (MEB, 2018; WHO, 2016).

Tablo 3. Programlardaki Özel Amaçlar, Anahtar Yetkinlikler ve Değerlerin Kültürel ve Sağlık Boyutuyla İlişkisi

Boyutlar	Özel Amaçlar (Örnek)	Anahtar Yetkinlikler	Değerler
----------	----------------------	----------------------	----------

Kültürel Çeşitlilik	Öğrencilerin farklı kültürleri tanınması ve saygı duyması (MEB, 2018)	Eleştirel düşünme, empati, kültürlerarası iletişim (Aydın, 2013)	Hoşgörü, adalet, katılımcılık (Banks, 2009)
Sağlık Okuryazarlığı	Öğrencilere sağlıklı beslenme, hijyen, koruyucu hekimlik bilinci kazandırma (Polat, 2009)	Sorun çözme, bilinçli karar alma, çevresel farkındalık (UNESCO, 2015)	Sorumluluk, saygı, özen (Parekh, 2002)
Küresel Perspektif	Farklı coğrafyalardan sağlık sorunları ve çözümlerini inceleme (Cırık, 2008)	Bilgiye erişim, ekip çalışması, yaratıcı düşünme (Gay, 1994)	Dayanışma, insan hakları, duyarlılık (WHO, 2016)

Tablo 3, programlarda kültürel çeşitlilik ve sağlık okuryazarlığı arasındaki ilişkiyi gösterirken aynı zamanda değerlerin bu iki boyutu bütünleştirici işlevini de ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, öğrencilerin farklı kültürel referanslarla sağlık konularına yaklaşması, uzun vadede toplumsal sağlık politikalarının etkili uygulanması ve toplumun genel refah düzeyinin yükseltilmesi için kritik bir önkoşul haline gelmektedir (Nieto, 2004; Sleeter ve Grant, 1999).

Sonuç olarak, çok kültürlülük ilkesinin Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi ders programlarına entegrasyonu, tarihsel süreçte giderek güçlenmiş, 1998'den 2018'e uzanan dönemde öğrencilerin kültürel çeşitliliğe daha bilinçli yaklaşımlarını sağlayacak düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu eğilim, sağlıkla ilgili konuların da kültürel filtrelerden geçirilerek öğrencilere sunulması, toplumsal sağlık bilincinin kültürel duyarlılıkla harmanlanması ve öğrencilere kültürlerarası sağlık politikalarının önemini kavrama olanağı yaratmaktadır (Aydın, 2013; WHO, 2016). Bu sayede, gelecekte daha sağlıklı ve birbirine saygı duyan toplulukların oluşması, eğitim sistemi aracılığıyla desteklenmiş olmaktadır.

Çok Kültürlülüğün Değer, Beceri ve Yetkinlik Kazanımlarına Etkisi

Çok kültürlü eğitim anlayışı, farklı kültürel, etnik, dilsel, inanç ve toplumsal kökenlere sahip öğrencilere yönelik kapsayıcı bir öğrenme ortamı sunarak, değerler, beceriler ve yetkinlikler boyutunda önemli katkılar sağlamaktadır (Banks, 2009; Aydın, 2013). Özellikle ilkökul düzeyinde öğrencilerin sadece akademik bilgi değil, aynı zamanda kültürel farkındalık, hoşgörü, empati, işbirliği, çevresel duyarlılık ve sağlık okuryazarlığı gibi çok boyutlu yeterlikler kazanmaları hedeflenmektedir (Polat, 2009; Nieto, 2004). Bu bağlamda çok kültürlülük, değerler eğitimi zenginleştirerek, toplumun farklı kesimlerine saygı, katılım ve adalet ilkelerinin benimsenmesini desteklerken; beceri boyutunda öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme, takım çalışması ve iletişim becerilerinin gelişimine katkıda bulunmakta, yetkinlik düzeyinde ise kültürlerarası etkileşim, sağlıklı yaşam becerileri ve küresel farkındalık kazandırmaktadır (Cırık, 2008; UNESCO, 2015).

Sağlık politikaları açısından değerlendirildiğinde, çok kültürlü eğitim farklı sağlık anlayışlarını, geleneksel tıp uygulamalarını, beslenme alışkanlıklarını, hijyen normlarını ve koruyucu sağlık davranışlarını sınıf ortamına taşıyarak öğrencilerin sağlık okuryazarlığını erken yaşlardan itibaren güçlendirmektedir (WHO, 2016). Bu süreç, öğrencilerin sağlık hizmetlerine erişimde yaşanabilecek kültürel engelleri anlamaları, farklı grupların sağlıkla ilgili ihtiyaçlarına duyarlılık geliştirmeleri ve gelecekte sağlıkla ilgili konularda daha bilinçli kararlar almalarına zemin hazırlar (Aydın, 2013; Parekh, 2002).

Ders Kitaplarının İçerik Analizi

Ders kitapları, ilkököl düzeyindeki öğrencilerin ilk elden karşılaştıkları, program temelli kültürel içeriklerin somutlaştığı önemli materyallerdir (MEB, 2018; Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009). Bu kitaplar, öğrencilerin farklı kültürleri tanımasına, kültürel çeşitliliğe değer vermesine ve bu çeşitliliği sağlıklı ilişkilendirebilmesine imkân tanır. Aşağıda ilkököl 1. sınıf, 2. ve 3. sınıflar ile 4. sınıf ders kitaplarına yönelik analizler, çok kültürlü eğitimin nasıl yansıtıldığına ve sağlık boyutunun ne ölçüde entegre edildiğine dair örnekler sunmaktadır.

İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Kültürel Öğeler

Bu düzeydeki kitaplarda öğrenciler, kendi mahalleleri, aileleri, okul ortamları ve yakın çevreleri bağlamında farklı kültürel öğelerle tanıştırılmakta; bu süreçte günlük yaşam pratikleri, kıyafetler, yemekler, bayramlar, el sanatları, müzik, çocuk oyunları ve sağlıkla ilgili temel bilgiler (örneğin el yıkama, diş fırçalama) kültürel bir çerçevede sunulmaktadır (Cırık, 2008; Polat, 2009). Böylece öğrenciler, farklı aile geleneklerini, beslenme tarzlarını veya temizlik anlayışlarını tanıyarak, sağlık pratiklerinin kültürden bağımsız düşünülmemeyeceğini kavrar.

Tablo 4. İlkokul 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabındaki Kültürel Öğelerin Sağlık Boyutuna Etkisi

Kültürel Öğeler	Örnek Uygulamalar (Metin/Görsel)	Sağlık Boyutundaki Yansıma	Kaynaklar
Aile Kültürü	Farklı aile yapıları, sofa düzeni	Sağlıklı beslenme alışkanlıklarının kültürel boyutu	Cırık, 2008; Polat, 2009
Gelenek ve Görenekler	Geleneksel bayramlarda el hijyeni, misafir ağırlama gelenekleri	Kişisel hijyenin sosyal etkileşimle bağlantısı	Aydın, 2013; Banks, 2009
Oyun ve Eğlence	Farklı bölgelerden çocuk oyunları	Fiziksel aktivite, spor, hareketin sağlık üzerindeki önemi	MEB, 2018; Nieto, 2004

Tablo 4, birinci sınıf düzeyinde kültürel öğelerin öğrencilerin sağlık bilincini dolaylı olarak şekillendirdiğini göstermektedir. Burada amaç, farklı kültürlerdeki uygulamaların tanıtımıyla öğrencilerin hijyen, beslenme ve fiziksel hareket gibi temel sağlık konularını doğal bir öğrenme bağlamında içselleştirmesidir.

İlkokul 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Çok Kültürlü İçerik

Bu sınıf düzeylerinde, kültürel çeşitlilik daha geniş bir çerçevede ele alınmakta; farklı bölgelerden, ülkelerden veya etnik topluluklardan örnekler sunularak öğrencilerin küresel ölçekte farklı kültürel pratiklere aşinalık kazanması sağlanmaktadır (Yazıcı vd., 2009; UNESCO, 2015). Ders kitapları, farklı toplumlarda geleneksel tedavi yöntemleri, besin zinciri, organik gıda, çevre sağlığı, aşılama, su ve hava kirliliğine karşı kültürel tepkiler gibi konulara değinerek öğrencilerin sağlık konusunda da çok boyutlu düşünmesini tetikler.

Tablo 5. 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Çok Kültürlü İçeriğin Sağlık Eğitimine Katkısı

Kültürel Temalar	Örnek İçerikler	Sağlıkla İlgili Kazanımlar	Kaynaklar
Geleneksel Tedaviler	Bitkisel çaylar, şifalı otlar, doğal ilaçlar	Sağlık hizmetlerine erişimin kültürel varyasyonları, koruyucu hekimliğin rolü	Banks, 2009; Polat, 2009
Beslenme Kültürü	Farklı mutfaklar, yöresel yemekler	Dengeli beslenme, gıda hijyeni, besin çeşitliliği	Aydın, 2013; UNESCO, 2015
Çevre Sağlığı ve Kültürel Farklar	Temiz su kaynakları, atık yönetimi	Temiz çevre - sağlıklı birey ilişkisi, kültürden kültüre farklı koruma pratikleri	WHO, 2016; MEB, 2018

Tablo 5, ikinci ve üçüncü sınıf materyallerinde kültürel çeşitliliğin sağlık eğitimi konularını nasıl zenginleştirdiğini göstermektedir. Öğrenciler, geleneksel tedavi yöntemlerinden modern sağlık hizmetlerine, farklı beslenme biçimlerinden küresel çevre sorunlarına kadar geniş bir yelpazede kültürel temelli sağlık bilgilerine aşinalık kazanmaktadır.

İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kültürel Çeşitliliğin Temsili

Dördüncü sınıf düzeyinde Sosyal Bilgiler ders kitapları, kültürel çeşitliliği ulusal ve küresel boyutta daha derinlikli biçimde ele almaktadır (Cırık, 2008; Nieto, 2004). Bu sınıf düzeyinde öğrenciler, farklı ülkelerin sosyal yapıları, tarihi süreçleri, coğrafi koşulları ve toplumsal örgütlenmeleri hakkında bilgi sahibi olurken, sağlık konularını da bu yapılarla ilişkilendirme becerisi kazanır. Örneğin, doğal afetlerin sağlık etkileri, tarım ve beslenme ilişkisi, göç olgusu ve mültecilerin sağlık gereksinimleri gibi konular, farklı kültürlerin sağlık sorunlarına dair empatik bir anlayış geliştirmeyi teşvik eder.

Tablo 6. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kültürel Çeşitliliğin Sağlık Boyutuyla Bağlantısı

Konular	Örnek İçerikler	Sağlıkla İlgili Bilinç ve Beceriler	Kaynaklar
Göç ve Yerleşim	Farklı etnik grupların göç deneyimleri, mültecilerin barınma koşulları	Göçün sağlık hizmetlerine erişim üzerindeki etkisi, hijyen ve barınma	Aydın, 2013; Parekh, 2002
Doğal Afetler ve Kültürel Tepkiler	Deprem, sel, kuraklık sonrası toplumsal dayanışma	Afet sonrası sağlık hizmetlerinin kültürel ihtiyaçlara uyarlanması	Banks, 2009; WHO, 2016
Küresel Sağlık Sorunları	Salgın hastalıklar, beslenme yetersizlikleri	Kültürlerarası sağlık politikalarının önemi, bilinçli risk değerlendirme	UNESCO, 2015; Polat, 2009

Tablo 6, dördüncü sınıf düzeyinde öğrencilerin daha geniş bir perspektifle kültürel çeşitlilik ve sağlık konularını ilişkilendirme olanağı bulduğunu göstermektedir. Bu sayede öğrenciler, farklı kültürlerin sağlık problemlerine ve çözüm arayışlarına duyarlılık geliştirirken, aynı zamanda küresel çapta sağlık politikalarının önemini anlamaya

başlayabilirler. Çok kültürlü eğitimin ders kitaplarındaki temsilinin değer, beceri ve yetkinlik kazandırma sürecine önemli katkıları bulunmaktadır. İlk yıllardan itibaren öğrenciler, kültürel çeşitliliği sadece bir zenginlik olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda bu çeşitliliğin sağlık davranışları, beslenme, hijyen, çevre sağlığı ve koruyucu hekimlik gibi alanlarda da belirleyici olduğunu öğrenirler (Banks, 2009; Cırık, 2008). Bu yaklaşım, sağlık politikalarının toplumsal kabulünü ve etkili uygulanmasını kolaylaştıracak bir anlayışın temellerini atar (WHO, 2016). Uzun vadede, çok kültürlü içeriklerin sağlığı merkeze alan bir eğitim anlayışıyla bütünleştirilmesi, bireylerin daha bilinçli, dayanışmacı, sağlıklı ve kültürel olarak duyarlı topluluklar yaratmasına katkı sağlayacaktır (Aydın, 2013; UNESCO, 2015).

Eğitimde Çok Kültürlülüğün Tarihsel Gelişimi ve Kuramsal Çerçeve ile Bulguların İlişkilendirilmesi

Eğitimde çok kültürlülük, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükselen göç, küreselleşme, demokratikleşme ve insan hakları hareketleriyle ivme kazanmış; özellikle 1960'lı yıllardan sonra Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki çeşitli toplumsal değişimler çok kültürlü eğitim yaklaşımlarının kuramsal çerçevesini güçlendirmiştir (Banks, 2009; Nieto, 2004). Bu tarihsel gelişim, kültürel çeşitliliğin ulusal kimlik, dil politikaları, müfredat reformu, öğretmen eğitimi ve değerlendirme süreçlerine entegrasyonunu sağlamış; farklı kültürel grupların eğitim sistemine eşit katılımını ve fırsat eşitliğini önceleyen bir perspektif sunmuştur (Aydın, 2013; Sleeter ve Grant, 1999). Kuramsal düzeyde, çok kültürlü eğitim, eleştirel pedagoji, kültürlerarası iletişim, sosyal adalet, demokrasi, insan hakları ve kapsayıcı eğitim anlayışlarıyla kesişmekte ve eğitimde tek tipçi yaklaşımlardan uzaklaşıp, çok boyutlu bir öğrenme çevresi kurgulamayı hedeflemektedir (Parekh, 2002; Gay, 1994).

Bu kuramsal çerçeve, sağlık politikaları açısından da değerlendirildiğinde, öğrencilerin sağlık bilgisine erişimde kültürel engelleri aşacak, farklı kültürlere ait beslenme, hijyen ve geleneksel tedavi uygulamaları konusunda farkındalık kazanacak bir öğrenme ortamını desteklemektedir (WHO, 2016; UNESCO, 2015). Sağlık okuryazarlığı, sağlıklı yaşam becerileri, çevre sağlığı, koruyucu hekimlik ve toplumsal refah düzeyinin yükseltilmesi yönündeki politikaların etkinliği, kültürel olarak duyarlı bir eğitim sistemiyle artırılabilir (Polat, 2009; Cırık, 2008). Bu bağlamda, önceki bölümlerde sunulan bulgular, Türkiye'de Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi ders programlarının tarihsel gelişiminde çok kültürlü yaklaşımın giderek güçlendiğini, ders kitaplarının kültürel unsurlara daha çok yer verdiğini ve öğrencilerin değer, beceri ve yetkinlik kazanımlarında kültürel çeşitlilik perspektifinin belirleyici hale geldiğini ortaya koymaktadır (MEB, 2018; Aydın, 2013).

Elde edilen bulgular, 1998'den 2018'e uzanan dönem boyunca çok kültürlü eğitimin programlara artan oranda yansımalarını, ders kitaplarının içerik analizinde farklı kültürlerin yaşamsal pratiklerinden (beslenme, hijyen, çevre sağlığı, geleneksel tedavi yöntemleri) örnekler sunarak öğrencilerin sağlıkla ilgili kararlarını kültürel bağlamda değerlendirme becerisini desteklediğini göstermektedir (Banks, 2009; Cırık, 2008). Bu tarihsel perspektif, programlardaki değişimlerin kuramsal çerçeve ile uyumlu olduğunu kanıtlamakta; çok kültürlü eğitimin hem demokratik değerleri pekiştirdiğini hem de sağlık politikaları boyutunda kültürel duyarlılık zemininde toplumsal refahı destekleyebileceğini işaret etmektedir (Nieto, 2004; UNESCO, 2015).

Çok Kültürlü Eğitimin Uygulamadaki Görünümleri, Karşılaşılan Sorunlar ve İyileştirme Önerileri

Uygulamada çok kültürlü eğitimin hayata geçirilmesi, sadece müfredat ve ders kitaplarıyla sınırlı olmayıp, öğretmen eğitimi, okul iklimi, ölçme-değerlendirme yöntemleri, veli ve toplum katılımı, eğitim politikalarının istikrarlılığı ve sağlık hizmetleriyle işbirliği gibi çok boyutlu etkenlere bağlıdır (Sleeter ve Grant, 1999; Polat, 2009). Öğretmenlerin kültürel duyarlılık kazanması, öğrencilerin farklı kökenlerini ve sağlıkla ilgili inanç, davranış ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak öğretim stratejileri belirlemeleri açısından kritik önemdedir (Gay, 1994; Aydın, 2013). Ayrıca, uygulamada karşılaşılan sorunlar arasında kültürel önyargılar, stereotipler, dil engelleri, sınıf mevcudiyetindeki çeşitlilik, öğrencilerin akademik ve sosyoekonomik farklılıkları, öğretmenlerin yeterlik eksikleri, yeterli materyal ve kaynak yetersizliği sayılabilir (Cırık, 2008; Banks, 2009).

Sağlık politikaları perspektifinden bakıldığında, çok kültürlü eğitimin başarısını engelleyen sorunlardan biri, farklı kültürel grupların sağlık hizmetlerine erişimindeki güçlüklerin sınıf ortamına yeterince yansıtılmamasıdır (WHO, 2016). Bu durum, öğrencilerin sadece kendi yaşam biçimlerine değil, aynı zamanda başkalarının sağlık inançlarına ve tedavi yöntemlerine ilişkin farkındalık geliştirmesini de sınırlar (UNESCO, 2015). Ayrıca, bazı öğretmenlerin çok kültürlü eğitimi sadece yüzeysel düzeyde uygulaması, sağlıkla ilgili kültürel örneklerin derinlemesine incelenmemesine yol açabilir (Polat, 2009).

Aşağıdaki tablo, uygulamada karşılaşılan başlıca sorunlar ve iyileştirme önerilerini sağlık politikaları boyutu da dâhil edilerek özetlemektedir.

Tablo 7. Çok Kültürlü Eğitimin Uygulamadaki Sorunları ve İyileştirme Önerileri

Sorunlar	İyileştirme Önerileri	Kaynaklar
Öğretmen Yeterlikleri ve Önyargılar	Öğretmen eğitiminde kültürel duyarlılık modülleri, hizmet içi eğitimler (kültürel ve sağlık boyutu)	Gay, 1994; Polat, 2009
Sınıf İçi Materyal Eksikliği	Kültürel çeşitliliği ve sağlık temalı ders materyallerinin geliştirilmesi, çok dilli kaynaklar	MEB, 2018; Nieto, 2004
Değerlendirme Sorunları	Farklı kültürel arka planları yansıtan, sağlığa yönelik tutumları ölçen alternatif değerlendirme yöntemleri	Aydın, 2013; Banks, 2009
Veli ve Toplum Katılımının Yetersizliği	Okul-aile sağlığı işbirliği, kültürlerarası sağlık bilgilendirme seminerleri, toplumsal projeler	UNESCO, 2015; Parekh, 2002
Politika ve Müfredat İstikrarsızlığı	Uzun vadeli, kültürel ve sağlık politikalarıyla uyumlu stratejik planlar, paydaş katılımı	WHO, 2016; Cırık, 2008

Tablo 7, çözüm önerilerinin eğitimin her boyutuna nüfuz etmesi gerektiğini göstermektedir. Öğretmenlere yönelik eğitimler, veli katılımını teşvik edici mekanizmalar, çok kültürlü ve sağlık temelli materyallerin geliştirilmesi, ölçme-değerlendirme yaklaşımlarının çeşitlendirilmesi ve bütüncül eğitim politikalarının benimsenmesi, çok kültürlü eğitimin daha etkili uygulanmasını sağlayacaktır (Banks, 2009; MEB, 2018). Ayrıca, sağlık politikaları ve eğitim politikalarının entegre edilmesi, öğrencilerin sağlık okuryazarlığı seviyesini yükseltirken, okul tabanlı sağlığı geliştirme programlarının kültürel çeşitliliğe uyarlanmasına da katkıda bulunabilir (WHO, 2016; UNESCO, 2015). Örneğin, farklı

beslenme alışkanlıklarının, geleneksel tedavi yöntemlerinin, hijyen normlarının ve çevre sağlığı yaklaşımlarının sınıf içi etkinliklerde ele alınması, öğrencilerin kültürel farklılıkları anlamalarına ve bunlardan öğrenmelerine yardımcı olur (Polat, 2009; Parekh, 2002). Bu aynı zamanda, öğrencilerin gelecekte sağlık hizmetleriyle etkileşimlerinde daha bilinçli, empatik ve etkin bir pozisyon almalarını destekler. Eğitimde çok kültürlülüğün tarihsel gelişimi, kuramsal çerçevesi ve uygulamadaki görünümü, sağlık politikaları boyutuyla ilişkilendirildiğinde, kültürel çeşitliliğin sağlıklı bir toplum inşasındaki rolü daha belirgin hale gelmektedir. Uygulamada karşılaşılan sorunların çözümü, öğretmen eğitiminden politikaların sürdürülebilirliğine, materyal geliştirmeden veli ve toplum katılımına kadar geniş bir yelpazede yapılacak bütüncül müdahalelere bağlıdır (Cırık, 2008; Banks, 2009). Bu sayede, çok kültürlü eğitim sadece öğrencilerin akademik performansını değil, aynı zamanda sağlık davranışlarını, sosyal etkileşimlerini ve küresel düzeydeki sorumluluk anlayışlarını şekillendiren temel bir araç olarak değerlendirilebilir (Aydın, 2013; WHO, 2016).

5. TARTIŞMA

Bulguların Literatür ile Karşılaştırılması

Bu çalışmada elde edilen bulgular, çok kültürlü eğitim yaklaşımının hem kuramsal çerçeveye hem de önceki araştırma sonuçlarına paralel olduğunu göstermektedir. Literatürde vurgulanan, çok kültürlü eğitimin öğrencilerin farklı kültürel kimlikleriyle barışık olmalarına, diğer topluluklara saygı duymalarına ve demokratik değerleri içselleştirmelerine katkı sağladığı görüşü (Banks, 2009; Nieto, 2004) bu araştırma bulgularıyla da örtüşmektedir. Bunun yanı sıra çalışma sonuçları, çok kültürlü eğitimin sağlık politikaları boyutunda da önemli bir işlev üstlendiğini göstererek literatüre yeni bir perspektif eklemektedir. Özellikle öğrencilerin hijyen, beslenme, koruyucu hekimlik, çevre sağlığı ve geleneksel tedavi yaklaşımlarını kültürel bağlamda değerlendirmelerine imkân veren öğrenme deneyimleri, literatürde sınırlı olarak ele alınan bu konuyu daha görünür kılmaktadır (Polat, 2009; Cırık, 2008; WHO, 2016).

Önceki çalışmalar, çok kültürlü eğitimin eğitim programlarında giderek daha çok yer bulduğunu, ders kitaplarında kültürel çeşitliliğe vurgu yapan içeriklerin arttığını ve öğretmenlerin kültürel duyarlılık kazandıkça öğrencilerin öğrenme motivasyonlarının yükseldiğini göstermiştir (Aydın, 2013; Banks, 2009). Bu araştırma da benzer biçimde ders programlarındaki güncellemelerin, ders kitaplarının içerik analizindeki bulguların ve öğrencilerin değer, beceri ve yetkinlik kazanımlarındaki olumlu gelişmelerin çok kültürlü eğitimin alanyazındaki genel eğilimleriyle uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Öğretim Programları, Ders Kitapları ve Çok Kültürlü Eğitim İlişkisi

Öğretim programları, eğitim sisteminin temel yapısını belirleyen, öğrenme hedeflerini, içerikleri ve değerlendirme kriterlerini tanımlayan stratejik belgelerdir (MEB, 2018). Ders kitapları ise bu programların somutlaşmış birer aracısı niteliğindedir (Yazıcı, Başol ve Toprak, 2009). Bu çalışma, öğretim programlarındaki çok kültürlülük vurgusunun ders kitaplarına da yansıdığını ve kültürel çeşitliliği destekleyen materyallerin sağlık okuryazarlığı, beslenme alışkanlıkları, çevre sağlığı ve geleneksel tedavi pratikleri gibi konuların öğrencilerin gündelik yaşam deneyimleriyle ilişkilendirilmesini kolaylaştırdığını göstermektedir. Alanyazında da programlardaki anlayış dönüşümünün ders kitaplarına ve sınıf içi uygulamalara etki ettiği, öğrencilerin farklı kültürleri tanıırken aynı zamanda toplum sağlığına dair bilinç edindikleri vurgulanmaktadır (Banks, 2009; Cırık, 2008). Bu ilişki, sağlık politikası bakımından da önemlidir. Farklı kültürel grupların sağlıkla ilgili yaklaşımlarının

ders içeriklerine yansıtılması, öğrencilerin sağlık hizmetlerine erişimde yaşanabilecek kültürel engellere duyarlılık geliştirmelerine yardımcı olurken, sağlık hizmet sunucularının da bu kültürel farkındalığa sahip bireylerle iletişim kurmasını kolaylaştırır (WHO, 2016; UNESCO, 2015). Böylece öğretim programları ve ders kitapları, sadece akademik değil, aynı zamanda sağlıkla ilgili bilgi, tutum ve davranışları şekillendiren bir işlev görür.

Çok Kültürlü Eğitimin Öğrenme Ortamları, Öğrenci Profili ve Öğretmen Yeterliliklerine Etkisi

Çok kültürlü eğitim, öğrenme ortamlarında kültürel farklılıkların zenginlik olarak algılanmasını sağlayarak, öğrencilerin hem bilişsel hem de duyuşsal özelliklerini olumlu yönde etkiler (Gay, 1994; Polat, 2009). Bu araştırma bulguları, öğrencilerin farklı kültürel örneklerle karşılaştıkları, sağlıkla ilgili konuları kendi kültürel bağlamlarının ötesine taşıyıp ele aldıkları ortamlarda, eleştirel düşünme, empati, problem çözme, işbirliği ve iletişim becerilerinin geliştiğini göstermektedir. Özellikle sağlık konularında kültürlerarası etkileşim, öğrencilerin sadece kendi kültürlerinin değil, diğer toplumların sağlık pratiklerini de anlamalarına imkân tanıyarak daha bilinçli bir öğrenci profili oluşturur (Aydın, 2013; Parekh, 2002).

Öğretmenler açısından bakıldığında, çok kültürlü eğitim, eğitimcilerin mesleki gelişiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Öğretmenlerin kültürel duyarlılık kazanmaları, farklı dil ve inanç gruplarından gelen öğrencilerin ihtiyaçlarını anlamaları, sağlıkla ilgili konularda öğrencilere kültürel çeşitliliği yansıtan içerikler sunmaları, gelecekte sağlıklı ve refah düzeyi yüksek toplumların inşasında kritik bir unsurdur (Nieto, 2004; WHO, 2016). Öğretmen eğitim programlarının çok kültürlülük ve sağlık politikaları boyutunu bütüncül biçimde entegre etmesi önerilmektedir (Sleeter ve Grant, 1999; Polat, 2009).

Uluslararası Karşılaştırmalar Işığında Türkiye’de Çok Kültürlü Eğitim

Uluslararası literatür, Kanada, ABD, Avustralya ve çeşitli Avrupa ülkelerinde çok kültürlü eğitimin kurumsallaştığını, farklı etnik köken ve inanç gruplarından gelen öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunun bu yaklaşımla kolaylaştığını ortaya koymaktadır (Banks, 2009; UNESCO, 2015). Türkiye’de ise çok kültürlü eğitim eğilimi son yıllarda hızlanmış, ders programlarında, ders kitaplarında ve öğretmen yetiştirme politikalarında kültürel çeşitliliği dikkate alan stratejiler geliştirilmeye başlanmıştır (Aydın, 2013; Cırık, 2008). Bu gelişme, uluslararası deneyimlerle karşılaştırıldığında, Türkiye’nin çok kültürlü eğitimi sağlık politikaları boyutunda değerlendirme potansiyeline henüz tam anlamıyla ulaşmadığı görülmektedir. Her ne kadar ders kitaplarında kültürel örnekler yer alsa da, sağlık konusunda kültürel farkındalık yaratacak içeriklerin daha sistematik olarak işlenmesi, veli ve toplum katılımının artırılması, öğretmenlerin sağlık okuryazarlığı boyutunda da kültürel hassasiyet kazanmalarını sağlayacak hizmet içi eğitimlerin yaygınlaştırılması önerilmektedir (Nieto, 2004; Parekh, 2002).

Uluslararası bağlamda, çok kültürlü eğitim sadece akademik başarıyı değil, aynı zamanda barış, toplumsal dayanışma, insan hakları, sağlık eşitliği ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini de destekleyen bir araç olarak görülmektedir (UNESCO, 2015; WHO, 2016). Dolayısıyla, Türkiye’nin çok kültürlü eğitimi sağlık politikalarıyla da bütünleştiren bir anlayışı benimsemesi, küresel ölçekte yükselen çok kültürlülük dalgasıyla uyumlu olmanın yanı sıra, toplum sağlığının korunmasına ve geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu tartışma bölümü, araştırma bulgularının literatürle büyük ölçüde örtüşüğünü, öğretim programları, ders kitapları ve çok kültürlü eğitim arasındaki ilişkinin güçlendiğini, öğrenme ortamları, öğrenci profili ve öğretmen yeterliliklerinin bu yaklaşımdan olumlu etkilendiğini ve uluslararası karşılaştırmalar ışığında Türkiye'nin çok kültürlü eğitim alanında benimsediği politikaların sağlık boyutuyla da zenginleştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, sağlık politikalarının kültürel çeşitlilikle uyumlu hale getirilerek öğrencilerin daha bilinçli, sağlıklı ve kültürlerarası duyarlılık sahibi bireyler olarak yetişmesini kolaylaştıracaktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın bulguları, ilkökul düzeyinde yürütülen çok kültürlü eğitim uygulamalarının öğrenci kazanımları, öğrenme ortamları ve program içerikleri açısından olumlu bir etki yarattığını göstermektedir. Çalışma boyunca elde edilen veriler, farklı kültürel arka planlardan gelen öğrencilerin yalnızca akademik bilgi değil, aynı zamanda değer, beceri ve yetkinlik düzeylerinde gelişim kaydettiklerini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin kültürel farklılıklara daha duyarlı hale geldikleri, sağlıkla ilgili konuları kendi kültürel çerçevelerinin ötesinde ele alabildikleri ve çevresel duyarlılık, hijyen, beslenme, koruyucu sağlık uygulamaları gibi alanlarda daha bilinçli davranışlar sergileme potansiyeli kazandıkları görülmektedir. Bu durum, çok kültürlü yaklaşımın, yalnızca toplumsal uyum ve demokratik değerlerin pekişmesine değil, aynı zamanda bütüncül bir sağlık okuryazarlığı anlayışının oluşmasına da katkı sunabileceğini göstermektedir.

Çok Kültürlü Eğitimin Güçlendirilmesine Yönelik Program Geliştirme Önerileri

Çok kültürlü eğitim anlayışının kalıcı biçimde yerleşmesi için, öğretim programlarının kültürel çeşitliliği yalnızca belirli kazanımlar düzeyinde değil, programın genel felsefesine nüfuz edecek şekilde yeniden kurgulanması önerilmektedir. Bu kapsamda, program hedeflerinin ve içeriklerin, farklı bölgelerden, toplum kesimlerinden ve etnik, dilsel, inanç temelli çeşitlilikten gelen örneklerle zenginleştirilmesi, öğrencilerin kültürel öğeleri sağlık, çevre ve toplumsal refah ile ilişkilendirmelerini kolaylaştıracaktır. Bununla birlikte, programlar hazırlanırken öğretim materyallerinin görsel ve metinsel içerikleri kadar, öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden, onların kendi kültürel deneyimlerini sınıf ortamına taşıyabilecekleri etkinliklere öncelik verilmelidir. Çok kültürlü içeriği destekleyecek sosyal sorumluluk projeleri, okul dışı öğrenme ortamları ve dijital kaynakların kullanımı da program geliştirme süreçlerinde dikkate alınmalıdır.

Öğretmen Yetiştirme, Hizmet İçi Eğitim ve Kurumsal Politikalar Üzerine Öneriler

Çok kültürlü eğitimin etkili bir biçimde uygulanabilmesi, öğretmenlerin kültürel duyarlılığa sahip, farklı öğrenci profillerinin ihtiyaçlarını anlayabilen ve sağlık okuryazarlığı boyutunda da temel bilgilere hâkim bireyler olmalarını gerektirmektedir. Bu nedenle öğretmen yetiştirme programlarında çok kültürlü eğitim temaları, kültürlerarası iletişim becerileri, eleştirel düşünme, empati ve sağlıkla ilgili temel kavramların kültürel boyutları da ayrıntılı olarak işlenmelidir. Hizmet içi eğitimler, öğretmenlerin mesleki gelişimini destekleyen, güncel sağlık sorunlarını, çevre ve beslenme konularını, farklı kültürel inançları dikkate alan, disiplinlerarası bir anlayışla tasarlanmalıdır. Kurumsal politikalar ise uzun vadeli stratejilerle çok kültürlü yaklaşımın uygulanabilirliğini güçlendirmeli, okul-aile-toplum işbirliğini teşvik ederek veli ve sivil toplum katılımını artırmalı, öğrencilerin farklı kültürel

deneyimleri paylaşabilecekleri, karşılıklı öğrenme ve dayanışma ortamlarının oluşturulmasını desteklemelidir.

Gelecek Araştırmalar için Öneriler

Gelecek araştırmalar, çok kültürlü eğitimin öğrencilerin sağlık davranışları üzerindeki etkisini daha derinlemesine inceleyebilir. Özellikle farklı coğrafi bölgeler, etnik topluluklar ve sosyoekonomik gruplar arasında kültürel çeşitliliğin sağlık okuryazarlığı ile nasıl etkileştiği, öğrenci başarısına, toplumsal sağlığa ve çevresel farkındalığa yansımalarıyla birlikte ele alınmalıdır. Ayrıca, çok kültürlü eğitimin uzun dönemli sonuçlarını takip eden boylamsal çalışmalar, öğrencilerin yetişkinlik dönemine geçişte edindikleri değer, beceri ve yetkinliklerin toplumsal faydaya dönüşme süreçlerini aydınlatılabilir. Öğretmenlerin çok kültürlü eğitim kapasitesini güçlendirecek yeni modeller, materyaller ve dijital kaynakların etkisinin incelenmesi, politika yapıcılara, eğitim kurumlarına ve sivil toplum örgütlerine yol gösterici olacaktır. Son olarak, kültürel çeşitliliğin küresel bağlamda sağlık politikaları ile ilişkilendirilmesi, uluslararası işbirliklerinin teşvik edilmesi ve kültürel duyarlılık temelinde sağlığın korunması alanında yenilikçi stratejiler geliştirilmesi, gelecekteki araştırma gündeminin önemli bir parçası haline gelebilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, H. (2013). *Dünyada ve Türkiye’de çokkültürlü eğitim tartışmaları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Banks, J. A. (2009). *Diversity and citizenship education: Global perspectives*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Cırık, İ. (2008). Çok kültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 27-40.
- Gay, G. (1994). *At the essence of learning: Multicultural education*. West Lafayette, IN: Kappa Delta Pi.
- MEB. (2018). *Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Nieto, S. (2004). *Affirming diversity: The sociopolitical context of multicultural education* (4th ed.). Boston: Pearson.
- Parekh, B. (2002). *Rethinking multiculturalism: Cultural diversity and political theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Polat, S. (2009). Öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime yönelik kişisel ve profesyonel yeterlik algıları. *International Journal of Human Sciences*, 6(1), 953-965.
- Sleeter, C. E., & Grant, C. A. (1999). *Making choices for multicultural education: Five approaches to race, class, and gender* (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.
- UNESCO (2015). *Global citizenship education: Topics and learning objectives*. Paris: UNESCO.
- WHO (2016). *Global strategy on human resources for health: Workforce 2030*. Geneva: World Health Organization.
- Yazıcı, S., Başol, G. ve Toprak, G. (2009). Öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime yönelik tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 229-242.